

Суб`єктивне осмислення національного руху початку ХХ століття в ліриці Миколи Чернявського [Текст] / Л. Корівчак // Літературознавчі студії. – К. Вид-во Інст. Філол. КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – Вип. 47. – С. 168-172.

УДК: 821.161:82-1

Корівчак Л.Д.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри
української літератури
Херсонського державного
університету

***Суб`єктивне осмислення національного руху
початку ХХ століття в ліриці Миколи Чернявського***

Анотація. У статті досліджено погляди М.Чернявського на суспільно-політичні події початку ХХ ст. в Україні. Мотив пошуку гармонії, до якої постійно прагне ліричний герой поета, спрямований на розв'язання особистісних і національних проблем, з'ясування причин руйнацій та національних утисків, яких зазнала країна в цей час.

Ключові слова: інтелігенція, народ, гуманізм.

Тонкий психолог М.Чернявський у своїх творах намагався пізнати не лише почуття індивіда перехідної доби, розкрити процес його самореалізації. Основним завданням для митця було дослідити українців.

Вірші митця про суспільно-політичні процеси початку ХХ століття не стали окремим дослідженням у літературознавстві, ці твори науковці характеризували в контексті аналізу лірики М.Чернявського загалом. Метою нашої розвідки є розкрити мінімоделі буття рідної країни у творах митця, в яких він зобразив найбільш важливі історичні процеси початку ХХ століття.

Характеризуючи ситуацію в перші десятиліття ХХ століття, Гундорова відзначила: «У цих умовах культура, естетика, символізм (як спосіб світовідчуття) стають компенсуючими способами, які відновлюють, синтезують розірваний континуум предметного й сутнісного часопростору людини, підірваний антихристиянськими й апокаліптичними

ідеями. ... Не випадково через культуру й естетику, а саме в аспекті «вищої» культури, яка інтегрує свідоме творення нових (індивідуальних і суспільних) форм життя, українські модерністи програмують і модерну українську націю» [35, с. 44]”.

М.Чернявський покладав великі сподівання на першу російську революцію. Бурхливий період військових перетворень початку ХХ ст. митець зобразив у циклі під назвою «Із днів журби і гніву».

У «Заспіві» до циклу поет висловив підтримку історичних процесів, які були спрямовані на зміни у країні. Ліричний герой вірша сповнений бажанням діяти у відповідальний для народу час. Він прагне бути разом з тими, хто розпочав протистояння царату, його вабить «життя відважне, бойове». За допомогою метафор «серце живе», «серце тріпоче» М.Чернявський підсилив прагнення ліричного героя бути активним учасником революції. С.Андрусів «У соціальній «вірі» – любові до нації – народ стає джерелом спасіння, а національні герої – виявом національного генія, парадом спільних предків, взірцями для наслідування і ідентифікації з ними. У народі, нації, ідентифікуючи себе з ними, людина відчуває себе важливою ланкою безконечного ланцюга з минулого в майбутнє, отже, вічною» [1, с. 142]. Рівність і любов між людьми постають як незмінні складові політичної позиції поета.

Революція, на думку М.Чернявського, повинна була стати силою, що активізує суспільство у боротьбі за свої права. У вірші «Суд іде» поет змалював картини покарання народом тиранів:

Суд іде . Повстаньте, люде!

То великий буде суд:

То судити вперше буде

Можновладців сірий люд! [175, с.313].

Події 1905-1907 рр. були для М.Чернявського не лише можливістю досягти соціальної справедливості у суспільстві, а й періодом національного самовизначення. Ось як він описував становище України до політичних змін: «Українці молодші за нас, хто почав себе почувати українцем після 1905 року, не можуть і уявити собі, який до 1905 року був важкий час – час морального і духовного занепаду України. Режим Сіп'ягіних і Плеве приголомшував усе на Україні...» [168, с.328]”.

Пророчим є вірш М.Чернявського «Ти не загинеш, Україно». Поет переконаний, що народ, який має таку сильну духовну спадщину, заслуговує на кращу долю:

Ні, не умре ніколи мова,
Якою син співає твій,
Якою люд скликав Підкова,
Богдан славетний і Палій,
Якою Січ буйна пишала,
Якою наш Кобзар співав... [175, с. 81].

Пророцтво М.Чернявського посилюється через узагальнений образ слов'янства, яке піднімається на боротьбу. Активне використання дієслівних форм («засяє», «оживає», «пробує», «розбиває», «скликає») створює динамічну картину руху, що дозволяє зримо уявити всенародний протест. Поет вірить, що Україна разом з іншими народами здолає самодержавство і вибере собі волю. Підсиленням оптимістичної позиції автора у вірші «Ти не загинеш, Україно!» служать повтори заперечуваних часток «не», «ні» («не загинеш», «не вмере», «ні, не умре ніколи» [175, с.81]). Впевненості у незнищенності України додає образ зорі. Використавши епітети «твоя зоря», «свята зоря» [175, с. 81], М.Чернявський пророкує щасливе майбутнє для своєї країни.

Бажання кращої долі Україні спрямовує митця на пошуки ідеалу духовного наставника народу. Риси цього ідеалу він знаходить у біблійних пророках.

У вірші М.Чернявського «Коли, як віл, Ізраїль шию...» , як і у віршах Лесі Українки, Єремія постає як зразок відданості своєму народові. Поет художньо переконливо зобразив величезний вплив пророка на простий люд. «Натхненне слово» Єремії дає можливість прозріти сином Ізраїлю, зламати «ганебні ярма». Картина визволення з вавилонського полону постає як зразок дій для українського народу. Образ Єгипту в останній строфі вірша служить для підкреслення необхідності активної боротьби і постійного пильного захисту свободи. За спостереженням І.Бетко, М.Чернявський використав «мотив єгипетського полону як додатковий» [9, с. 24]. Поєднання в одному творі двох однорідних міфологем, на думку дослідниці, сприяє переходу алегоричного образу вавилонського і єгипетського полонів на «символічний трикутник Єгипет – Вавилон – Росія».

Антиподом до визволеного Ізраїля постає Україна – «Раба понура і недбала – / Два віки в рабстві вже проспала» [175, с. 102]. Образ Єремії у вірші М.Чернявського постає як взірць проводиря нації, на який повинен орієнтуватись український інтелігент.

У вірші «Мій заповіт» М.Чернявський вбачає розквіт України в тісному зв'язку інтелігенції й народу.

Необхідно зазначити, що, хоча автор у самій назві визначив форму вірша (заповіт), однак за своїм спрямуванням поезія набуває ознак своєрідного послання, адресованого до української еліти. Анафора («Вірте у геній народа...») акцентує ідею твору. Поет визнає народ головною рушійною силою історії, яка під проводом інтелігенції зможе змінити існуючий лад у суспільстві.

Вірте у геній народа,
Наш-бо народ молодий,
Ранку ж весняного врода
День обіща не блідий.
Буде він повний проміння,
Гомону праці й пісень –
Творчого духу горіння

Радісний день! [175, с. 286]

Період становлення нації М.Чернявський традиційно змалював в образі весни. Поет переконаний в тому, що український народ здобуде для своєї країни щасливе майбутнє. Символом добробуту, стабільності є образ дня, сповненого світла, радості.

Основними причинами послаблення народу автор назвав довготривалі й виснажливі війни на території України, що призвели до «неволі» й «з кров'ю политих руїн».

Фізична й духовна праця, що спрямовані на процвітання країни – такою бачить Україну поет.

У вірші «Слава» М. Чернявський висміює лжепатріотизм тої частини інтелігенції, яка лише на словах доводить свою відданість Батьківщині. Україну у вірші поет назвав Славою. Подвійний підтекст назви «Слава» служить М.Чернявському для сатиричного викриття нещирості й марнославства окремих представників інтелігенції, а також для визначення майбутнього України, яка «на весь світ засяє» і без допомоги «крамарських турбот» «патріотів».

Засудження автором вад суспільства у вирішальний для країни період були актуальними для рубежу XIX-XX ст. Оскільки «в умовах бездержавності і духовної кризи особливої уваги набувають ідеї, зокрема моральні, для життя нації. Цим засвідчується властивий українській ментальності тісний зв'язок між національним і моральним, що сприяє наближенню етики до засад національного ідеалу» [6, с. 74].

На протипагу лжепатріотам М.Чернявський показав узагальнений образ народу. Поет зобразив український народ сильним і нездоланим.

У вірші «Народ» образ моря постає уособленням народних сил. Зовні спокійна і тиха, ця водна стихія в часи негоди може проявляти велику некеровану силу. Як не зупинити грозове море, так і не можна спинити у гніві народ. Тому оманливими є думки панків, що постають в образі бульбашок, довічно керувати «вільним морем»:

Ну, а ви,
Кати, гнобителі народу,
Чи ви одійдете живі,
Чи дождетесь, що ваші трупи,
Розбиті хвилями поцупить,
Немов неситий лютий звір,

Грізного моря чорний вир?.. [175, с. 189]

М.Чернявський дав оцінку і революційним подіям 1917 року. У статтях «Чого плакали люде?», «Рідна школа», які були видруковані на сторінках «Вісника» товариства «Українська хата», що видавався в Херсоні (1917 рік), автор змалював Лютневу революцію як крок до національного самоствердження українського народу: «Плакали того, що зворушилась у їх душа до глибин і таємниць своїх. Плакали з радості, що побачили очі їх, як воскресає Україна, плакали з жалю, що зжили вони весь вік свій у неволі й рабстві і що мало їм осталося жити на білому світі, коли зійшло сонце волі» [92, с. 3].

Водночас поета лякала стихійність революційних вибухів, прагнення різних політичних сил захопити владу. Гуманістичному світогляду М.Чернявського була неприйнятна позиція більшовиків.

У вірші «Червоні знамена», що був написаний під впливом подій 1905 року, поет засудив методи, якими діяли більшовики: «Дими і руїна – їх буряна путь» [175, с.311]. У формі монологу червоного прапора М.Чернявський зобразив стихійність і кровопролиття, що несли маси на чолі з більшовиками. Теоретики більшовизму скористалися з того, що «болі роз'ятрених ран» робітників прагнули помсти, і використали їх як некеровану силу, яка все руйнує на своєму шляху. Колір прапора символізує жертви, які були спричинені суспільним протистоянням. «Великий гнів», що охопив маси в період революції, поет порівняв з бурею, вихором, що знищувала все на своєму шляху, перетворюючи роками створювані міста на «сипучі пустині».

У вірші «Момент» М.Чернявський зобразив протистояння різних політичних сил, що активізувалися після 1917 року в Україні. За допомогою телеграфного стилю:

«Розпач. Зневір'я. Злоба і байдужість» поет розпочав свій вірш і окреслив трагічні реалії, які переживала країна. Поета лякає кровопролиття і розруха, що були породжені громадянською війною. Відповідальність за масштабні руйнування М.Чернявський покладає на маси, що немов «невдатний велит», «темний Самсон» несвідомо все знищують. Образ Самсона розробляється автором як некерована, засліплена жагою помсти сила.

М.Чернявський був свідомий того, що кожен народ є творцем сучасного і майбутнього своєї держави. Прагнучи перетворень, поет неоднозначно поставився до масових протистоянь на початку ХХ ст. Революції він сприймав як утвердження національного й суспільного прогресу. Водночас лірик таврує кровопролиття, хаотичність масових протистоянь. У своїх творах він вказав на основні причини поразок, яких зазнали українці, прагнучи оновити країну в перші десятиріччя ХХ ст.: пасивність, подекуди псевдопатріотизм інтелігенції, образ народу постає то як сильна, згуртована стихія, то як заснулий Самсон, одвічний раб. Протестуючи проти насилля, поет закликав до гуманізму, взаємоповаги.

Список використаних джерел

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. / Андрусів Стефанія. – Львів : Львівський нац. у-т ім. Івана Франка, Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
2. Багаліка Ю. О. Історичні погляди Лесі Українки : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата іст. наук : / Багаліка Юлія Олександрівна – К., 2000. – 184 с.
3. Бетко І. П. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця ХІХ – початку ХХ століття : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філол. наук: 10.01.01 / Бетко Ірина Петрівна – К., 1992. – 211 с.
4. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. / Тамара Гундорова – Львів : Літопис, 1997. – 297 с.
5. Микола Чернявський Чого плакали люде? // Вісник т-ва «Українська Хата». – Херсон, 1917. – Число 3. – С. 1.

6. Чернявський М. Твори : У 10 т. / М. Чернявський – Харків : Рух, 1929. – Т. 4. Душа поета [Повісті й оповідання]. – 392 с

7. Чернявський М. Твори : У 2 т. / М. Чернявський – К. : Дніпро, 1966. – Т. 1. Оригінальні поезії. Переклади. – 514 с.

Коривчак Л.Д.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри
української літератури
Херсонського державного
університету

***Суб'єктивне осмислення національного руху
початку ХХ століття в ліриці М. Чернявського***

Анотація. В статті досліджено погляди М.Чернявського на соціально-політичні події початку ХХ століття в Україні. Мотив пошуку гармонії, до якого постійно прагне ліричний герой поета, спрямований на розкриття особистих і національних проблем, з'ясування причин руйнацій та національних утисків, яких зазнала країна в цей час.

Ключові слова: інтелігенція, народ, гуманізм.